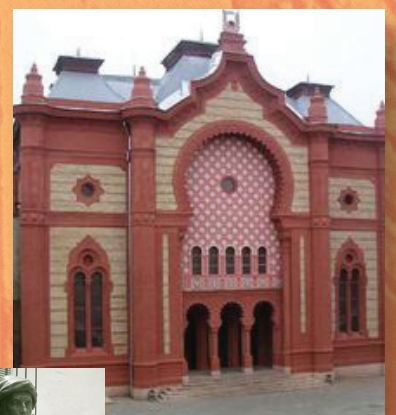
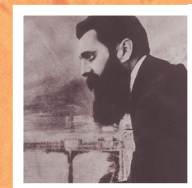

Частина 1: Євреї у Європі до 1945 року

Навчальні матеріали з історії євреїв та антисемітизму в Європі
Дім Анни Франк, OSCE/ODIHR

СХВАЛЕНО МІНІСТЕРСТВОМ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ (ПРОТОКОЛ № 5 ВІД 14 ГРУДНЯ 2008 РОКУ)

1 Єврей?

Проживаючи в Європі тривалий час, євреї зробили свій внесок до усіх аспектів європейської культури. Проте існує й тривала історія ненависті до них. Інше слово на позначення цієї ненависті – антисемітизм. Але спочатку давайте з'ясуємо, що ж означає бути євреєм.

Згідно з релігійними традиціями ти єврей, якщо твоя мати єврейка. Хоча дехто вважає, що хтось також може бути євреєм, якщо лише його батько єврей.

Можна також стати іудеєм, але в цьому випадку доведеться вивчити дуже багато про святі єврейські книжки – Тору і Талмуд.

Причини, чому люди вважають себе євреями, різні. Релігійні євреї дотримуються законів своєї віри. Інші цього не роблять, але також відчувають зв'язок з іншими євреями через історію своїх пращурів. Вони святкують єврейські свята та час від часу ходять до синагоги – єврейського дому молитов. Деякі люди ніяк не зважають на своє єврейське походження.

Ігор, 15 років, Київ

Бабусі та дідусі: Київ, Луганськ

♥ комп'ютери та найкращі друзі

Єврей? Мій тато єврей, а моя мати татарка, проте я завжди думав, що ми всі українці. Тепер я розумію, що різні люди мають різні самовизначення. Єврейська історія дуже цікава та часто дуже трагічна. Я пишаюся тим, що мій батько - єврей.

Сара, 16 років, Амстердам (Нідерланди)

Дідусі та бабусі: Амстердам

♥ кіно і танці

Єврейка? Це те, як мене виховали. Це надає сенсу моєму життю. Вечори п'ятниці завжди такі веселі. У нас завжди буває смачне чагування. Це початок нашого дня відпочинку – Шабату.

Твоя картка

Заповни власну візитку.

Ім'я:

Місце народження:

Де ти живеш:

Походження дідусів та бабусь:

1.

2.

3.

4.

Я ціную

В культурі та релігії для мене найважливіші

Я думаю, що найважливіше в житті - це

Ідентичність

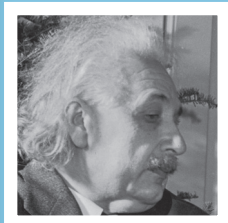
Завдання

1. Хто скаже, хто ти є?

Нижче ти знайдеш кілька висловів про ідентифікацію.

“Мені подобається грати, та не подобається вся та дурня, пов’язана з цим. Захоплення, що виникає у людей через славу, пресу, Інтернет. Через все це твоя індивідуальність залежить від того, як інші люди тебе бачать.”
Ніколь Кідман, актриса

“Якщо моя теорія відносності вірна, то Німеччина назве мене німцем, а Франція – громадянином світу. Та якщо моя теорія виявиться оманною, Франція назве мене німцем, а Німеччина оголосить мене євреєм.”
Альберт Ейнштейн, фізик (1879-1955)

“Бути єдиним з кимсь - це велика річ. Але поважати право бути іншим, напевне, річ ще величніша.”
Боно, співак ірландського гурту U2

“Бути поляком - це не честь, не слава і не привілей. Це як кисень. Я ще не зустрічав людину, котра пишалася б тим, що дихає. Я поляк, бо саме в Польщі я народився, виріс, отримав освіту (...).”
Юліан Тувім, відомий польський поет єврейського походження (1894-1953)

Який вислів подобається тобі найбільше? Чому?

2. Твої дідуся та бабуся

А. З класом склади список місць народження усіх дідусів та бабусь. Придумай спосіб показати їх міграції на карті.

Б. Уяви, що твої батьки (дідусь/бабуся) походять з іншої країни. Наведи один мотив за і один проти можливого переїзду в іншу країну.

В. Склади список причин, через які сучасні люди залишають свої рідні країни.

2 Чому євреї живуть повсюди в світі?

Юдаїзм було започатковано тисячі років тому у регіоні сучасного Ізраїлю. Євреї вірили у єдиного Бога та не прославляли інших богів чи правителів. Не всі правителі змирилися з цим, і досить часто євреїв переслідували чи виганяли. Таким чином євреї потрапили навіть у Месопотамію (Ірак) та Єгипет.

В 70 році н.е. римляни зруйнували центр єврейського духовного життя - Храм в Єрусалимі. Вони захопили багатьох євреїв, котрі повстали проти столітнього панування римлян. Євреї тікали до країн навколо Середземного моря, як-то до Туреччини, Греції, Іспанії. Це стало початком єврейської діаспори, поселення євреїв поза територією Святої Землі. "Діаспора" – це грецьке слово, що означає розсіяння чи розповсюдження.

В середньовічній Європі євреї формували власні громади, живучи як меншини, оточені християнами.

Хоча Ісус був євреєм, а християнство розвинулося з юдаїзму, церква часто була нетерпима до єврейської віри. В деяких країнах приймалися закони, що забороняли євреям та християнам спілкуватися, інколи змушуючи євреїв жити на відокремлених вулицях, які називались "гетто". Ця нетерпимість розпалювалася звинуваченнями, що євреї вбили Ісуса, хоча до розп'яття його засудив римський намісник. Це та інші неправдиві звинувачення (включаючи використання євреями християнської крові в ритуалах) століттями спричиняли жорстокість до євреїв.

Наприклад, Кордоба

Багато євреїв оселилися в Іспанії. Їхню свободу було всіляко обмежено тамтешніми християнськими правителями. Стан речей змінився з вторгненням мусульман у 711 році н.е. Протягом наступних століть їхнього панування там розвинулася багата культура. В іспанських містах було збудовано величні палаци. Кордоба стала найсучаснішим містом Європи – з вуличним освітленням, водогоном та громадськими лазнями. Митці та науковці звідусіль – мусульмани, євреї, християни - зустрічалися саме там. В цьому кліматі толерантності вони читали і перекладали арабською, івритом, латиною та грецькою. З великою шаною виготовлялися Тори, Біблії та Корани. Якщо комусь потрібна була медична операція, місця кращого годі було знайти.

Після 1100 року н.е. ісламські правителі стали менш толерантними. Християнські лідери постійно зміцнювали контроль над все більшими територіями. Зрештою, вся Іспанія стала християнською. Євреїв та мусульман змушували приймати християнство. У 1492 р. євреї, що відмовилися прийняти християнство, мали покинути країну. Більшість з них втекли до Північної Африки, Греції та Туреччини. Інші переселилися до Італії, Східної Європи та Нідерландів. Синагога у Кордобі була перетворена на лікарню, а мечеть стала собором.

Стіна Плачу в Єрусалимі.

Ця стіна є єдиним залишком Єрусалимського Храму, який було зруйновано. Євреї з усього світу приїжджають сюди помолитися.

Мечеть Ель-Акса, святе місце для мусульман, знаходиться трохи вище.

Завдання

1. Діаспора

А. Поясни своїми словами, що означає слово "діаспора".

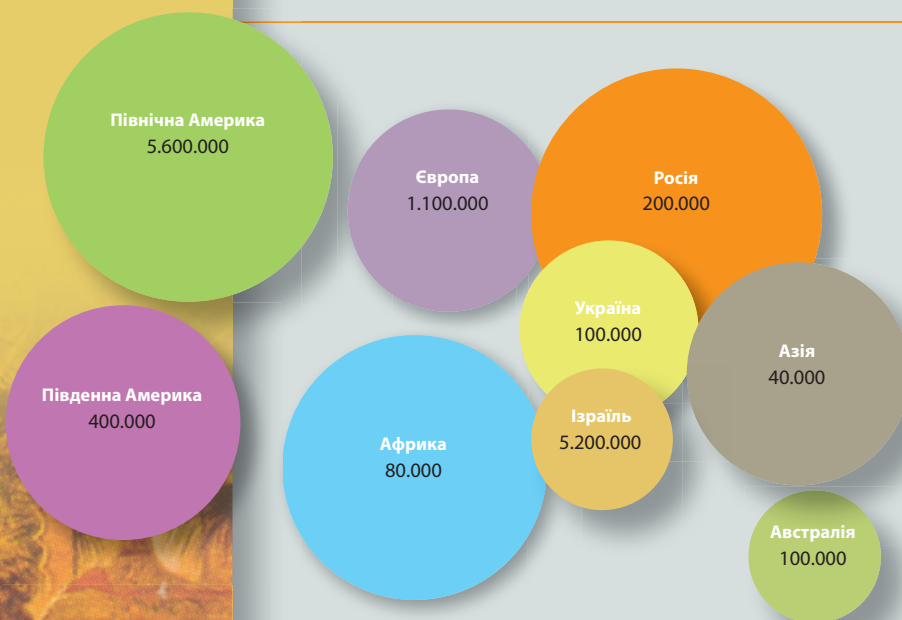
Б. Наведи інший приклад діаспори групи людей чи нації.

2. Немає точних цифр

А. Карта показує приблизну кількість євреїв. Поясни, чому не можна дізнатися точних даних.

До 1945 р. більшість євреїв жили у Європі. Тепер євреї мешкають переважно в Ізраїлі та Сполучених Штатах.

Мойсей Маймонід (1135 – 1204) був одним з найвпливовіших та найвизначніших релігійних філософів та рабинів в єврейській історії. Він був філософом, що говорив та писав арабською мовою та мовою іврит. Коли він був ще юнаком, його родина разом з ним залишила батьківщину – рідне місто Кордоба – та оселилася в місті Фес, що в Марокко. Вони довго там не протрималися та емігрували до Каїру (Єгипет). В Каїрі Маймонід працював торговцем, був рабином місцевої громади, з часом став особистим лікарем Султана. Він помер в Каїрі, але його могила знаходиться в Ізраїлі. Це його пам'ятник в Кордобі.

Б. Ти знаєш, скільки євреїв живе у твоїй країні? Обговоріть приблизні цифри.

3. Кордоба між 711-1100 рр.

Цей період називають "Золотим Століттям".

А. Наведи хоча б три досягнення цього періоду.

Б. Що було "ключем до успіху" Кордоби?

У 1885 р. Діонісіо Баїксерас намалював цей прийом мудреців у палаці халіфа Абд ар-Рахмана III, біля Кордоби. Хоча мир панував не завжди, чудово те, що євреї, мусульмани та християни жили століттями пліч-о-пліч.

3 В пошуках безпеки

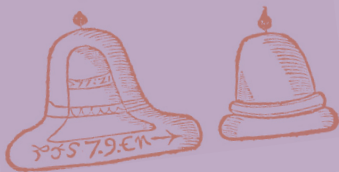
У ранньому середньовіччі єврейські общини Західної та Центральної Європи процвітали. Розвивалася торгівля, лікарська, аптечна та ювелірна справи. Хрестові походи та чума покладали цьому край.

Близько 1100 року армії християнських країн перетнули Європу. Папа Римський закликав їх прогнати мусульман з Єрусалиму. На своєму шляху вони атакували усіх невірних, а в Європі їх головною ціллю стали євреї. Армія хрестоносців виливала свою злість на єврейські громади, знущаючись та вбиваючи євреїв.

У 14 столітті Європою пройшла чума. Ніхто не міг пояснити, чому так багато людей стали жертвами цієї хвороби. Страх, упередження і

неосвіченість призвели до пошуку "когось винуватого", а євреї стали зручним цапом відбувайлом через міфи та стереотипи, які існували про них. Хоча євреї також помиралі від чуми, їх звинуватили в отруєнні колодязів та розповсюдженні хвороби. Над ними знущалися та спалювали на вогнищах. Більше шістдесят єврейських селищ було випалено, а їх мешканців убито. Ці переслідування перетворили багатьох євреїв на бродяг та жебраків, що торгували різним мотлохом.

Frankfurter Juden Schädelgeld
Form der Huth.

„Різниця євреїв“
Французька релігійна
ілюстрація 1320 р.

Картина Альфреда Камеєт-Бродського оп. 1990 р.

Наприклад, Львів

Через хрестові походи та переслідування у Західній Європі багато євреїв шукали притулку у Польщі та Литві, володарі яких забезпечували їм релігійну, культурну та навіть юридичну автономію. У 18 ст. ці спільноти склали найбільшу єврейську громаду в світі. Релігійне та економічне життя буяло.

Львів завжди був багатокультурним містом, де жили поляки, євреї, українці, німці, вірмени, росіяни та білоруси. Синагога Золотої Рози, або синагога Нахмановича, була однією з найбільших у Європі і становила предмет гордоців єврейської громади. У середньовіччі євреї були ювелірами, ремісниками та купцями. Пізніше багато львівських євреїв стали лікарями, вчителями та професорами.

Залишки Синагоги Золотої Рози

Завдання

Дрогобич, Львівщина.
У середні віки тут проживала
чисельна єврейська громада.

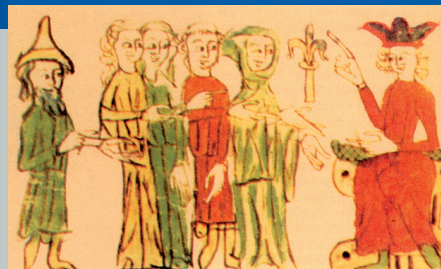

У 1648-1649 рр. українські землі (Правобережжя та Захід України) були під владою Речі Посполитої. Під час повстання козаків та селян під проводом Б.Хмельницького проти польської шляхти загинуло 30-40 тисяч євреїв, яких разом з польською шляхтою огульно звинуватили у визискуванні українського народу. В деяких випадках цілі общини малих містечок були повністю знищені. Наприклад, єврейська

община Немирова за один день втратила кілька тисяч осіб. Багатьом общинам знадобилося надто багато часу, щоб відродитися. Так само багато часу було потрібно і для відродження гарних стосунків між єврейськими ремісниками, купцями та українським селянством. Виник новий напрям єврейської релігії – Хасидизм. Він надав євреям снаги пережити важкі часи. Культура та фольклор України тісно переплелися з хасидською культурою.

Бруно Шульц

Ілюстрація з Саксонського закону 1235 року. Імператор гарантує мир євреям (зліва), жінкам і ченцям. Оскільки їм не дозволяється носити зброю, вони перебувають під особливим захистом Імператора.

1. Особливий статус євреїв

А. Запропонуйте два приклади особливого статусу євреїв у середньовічній Європі.

Б. Опишіть цю ілюстрацію, на якій зображені євреї.

В. Як Ви думаєте, чому в деяких частинах Європи євреї мали носити спеціальний одяг чи мати інші відзнаки в своєму зовнішньому вигляді?

2. Українське єврейство

Бруно Шульц, художник та письменник, який народився у єврейській родині. Писав та публікувався польською, мав австрійське підданство. Був закоханий та хотів одружитися з полькою-католичкою і все життя любив рідний Дрогобич та милу серцю Галичину.

Поясни, як ці біографічні дані визначають риси українського єврейства?

4 Життя на Півночі

У 1492 євреїв вигнали з Іспанії. Дехто втік до Португалії, звідки громада була вигнана у 1497. Навіть християни єврейського походження не почувалися в безпеці. Багато хто поїхав шукати новий дім в північній Європі.

Гільдії, євреї та гроші

По всій Європі існувало багато заборонених для євреїв професій: щоб практикувати їх, потрібне було членство в гільдії. Гільдія – це група людей однакової професії, як-то: перукарі, столяри, ковалі, пекарі – кожен належав до своєї гільдії. Та членами могли стати лише християни. Євреїв не приймали. Вони ставали лікарями, торговцями або шліфувальниками діамантів. Ці професії не мали своїх гільдій.

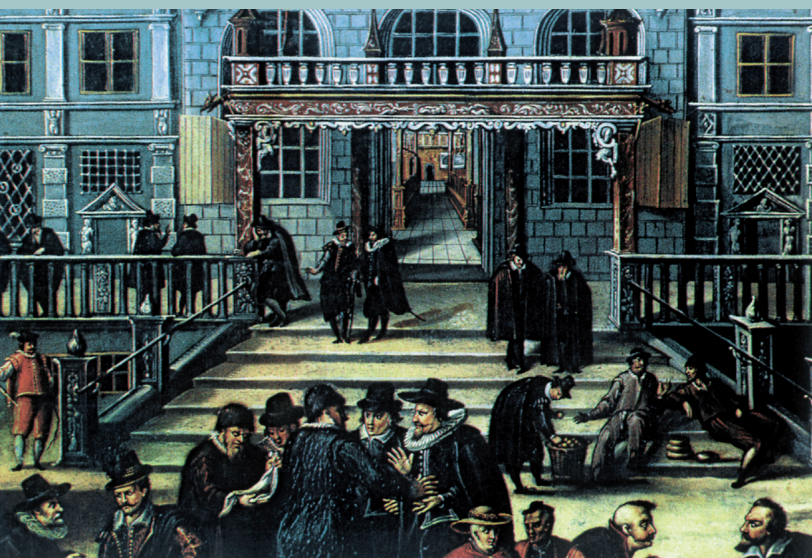
У євреїв був іще один спосіб заробити на життя: позичання грошей. Дуже довго ця професія була заборонена християнам. З цієї причини володарі Іспанії та Польщі мали євреїв за консультантів з грошових питань. Деякі євреї на цьому збагатилися, та більшість були простими торговцями. Пізніше, коли християнам дозволили ставати банкірами, вони намагалися позбавитися єврейської конкуренції, звинувачуючи євреїв у здирництві. Найстійкіші упередження щодо євреїв стосуються грошей, наприклад: усі євреї-багатії, вони вимагають гроші з інших і містично притягуються до грошей та золота.

До Другої світової війни недільні базари євреїв в Амстердамі користувалися популярністю.

Наприклад, Амстердам

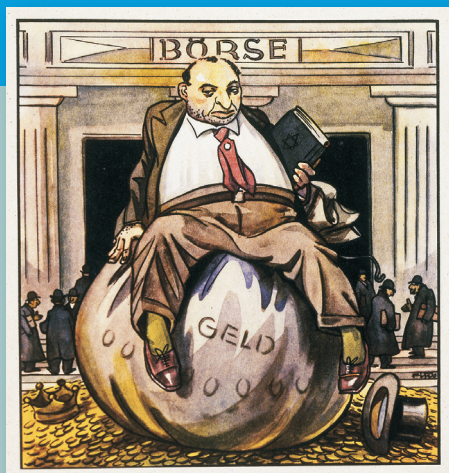
Наприкінці 16 ст. Амстердам був дуже популярним серед біженців. Як і іншим меншинам, євреям там дихалось відносно вільно. Там не існувало гетто. В решті європейських міст євреї мали жити у гетто - місці, котре визначалося міською адміністрацією та могло бути ізольованим. Португальським євреям в Амстердамі були раді. Вони могли постачати продукти з Португалії та колоній. Прибували кораблі з цукром, лісом, кавою, тютюном та бавовною. Таким чином, португальські євреї зробили свій внесок у збагачення міста у 17 столітті. Багато бідних євреїв зі Східної Європи та Німеччини також повтікали до Амстердама, рятуючись від жахів війн та різанини. Їх було більше, ніж євреїв, котрі розмовляли португальською. Ці євреї розмовляли на їдиш – мові, що включала в себе німецькі, польські та івритські слова. Багато європейських мов запозичили слова з їдиш. На побутовому рівні українці й досі часто-густо використовують слова з мови їдиш на кшталт: «причиндали» (якісь речі, як правило зайві), «талмуди» (в значенні книжки), «хохма» (мається на увазі якісь розповіді чи анекдоти), «гвалт» (в розумінні «крики, шум, хаос») та інші. А вплив української мови на їдиш простежується у словах «вечере» (українською «вечеря»), «дах», «цигарки», «канчик» та ін.

Єврейські та християнські купці торгують у Гданську (17 ст.)

Завдання

Ця картинка з німецької дитячої книжки 1938 року зображає єврея, котрий сидить на мішку з грошима перед біржею.

1. Упередження

А. Яке упередження проти євреїв тут зображено?

Б. Поясни, як це упередження виникло.

В. Чому це упередження?

Броди. Західна Україна. У 18-20 ст. були одним з найбільших центрів українського єврейства, батьківщиною відомого роду меценатів Бродських. Місцеве кладовище – це все, що лишилося сьогодні від єврейських Бродів.

Колишня синагога в Ужгороді. Збудована в кінці 19 ст. Одна з найбільших у Східній Європі.

2. Навколо тебе

А. Які будівлі чи місця твоєї околиці пов'язані з юдаїзмом? Склади список. Знайди чи зроби фото або власні замальовки.

Б. Визнач історію та важливість місць, які ти знайшов. Опиши своїми словами.

В. З трьома друзями зроби колаж з того, що ви знайшли, та підготуй розповідь.

5 Боротьба за рівність

Свобода та рівність були ідеалами 19 століття. Євреї також отримали рівні права. Гільдії перестали бути виключно християнськими. Гетто було скасовано. Євреям дозволялося вчитися в університетах, що породило плеяду визначних єврейських науковців та митців. Як і єврейські торговці та промисловці, вони зробили свій внесок у розвиток Європи.

Ідеали свободи та рівності, проголошені Французькою революцією, швидко поширювалися Європою. Світське поняття громадянства, що підкреслювало права особи, змінило життя євреїв. Проте, незважаючи на отримання євреями рівних прав у багатьох країнах, дискримінація не скінчилася. У 19 столітті псевдонаукові книжки пропагували ідеї нижчості єврейської раси, яка начебто хотіла керувати світом. Близько 1880 року ненависть до євреїв отримала в Німеччині спеціальну назву: антисемітизм. Антисемітським рухом називали себе німці, що всіляко утискали євреїв. Його послідовники виступали проти надання євреям рівних прав та звинувачували їх у економічній кризі 1873

року. На їхню думку, євреї були найбільшими ворогами німців.

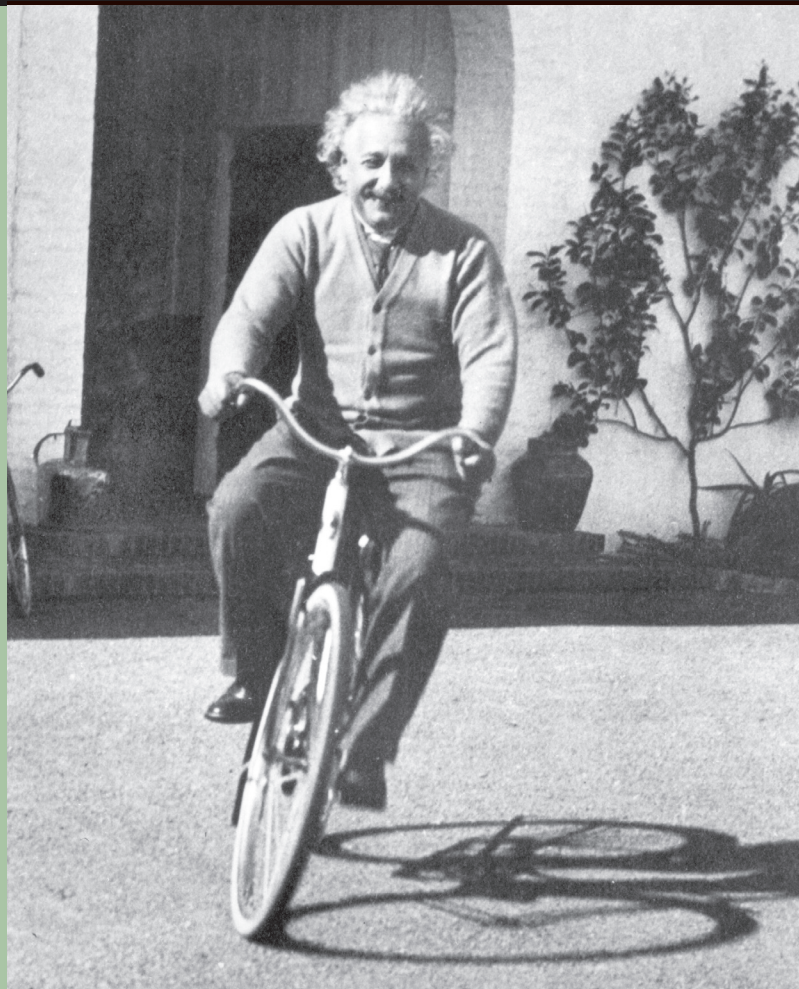
Справа Бейліса

Тим часом життя євреїв Східної Європи у 19 ст. ставало все важчим. Антиєврейські кампанії розпочалися з новою силою після вбивства царя Олександра II у 1881. В усьому звинуватили євреїв, і через деякий час почалася планомірна організація погромів у Імперії. Погромами називали великомасштабні напади на євреїв та їх власність. Євреїв вбивали або виганяли. Як і ті євреї, котрі хотіли втекти від бідності, вони рухалися на Захід. Багато євреїв сідали на кораблі та вирушали до Сполучених Штатів. Інші лишалися у європейських портах чи їхали до Палестини. Зрештою, з 1880 по 1917 рік 2 млн.

Єврейський німецький промисловець Леві Страусс (1829-1902) емігрував до США з південної Німеччини разом з матір'ю та двома сестрами. Як і решта мандрівників, він сподівався розпочати там нове, краще життя. Його діями здобули світові визнання.

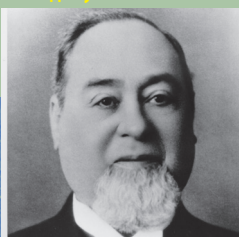

Емансипація жінок розпочалася лише у 20 столітті. Сіді Таль була відомою єврейською співачкою в 30-50-і роки. Її концерти були дуже популярні і збирали велику аудиторію в Києві, Львові, Одесі та інших великих містах.

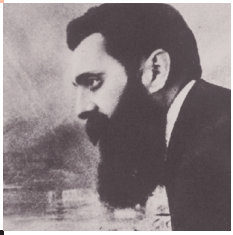

Альберт Ейнштейн

Лауреат Нобелівської премії фізик Альберт Ейнштейн (1879-1955) був одним з найвідоміших вчених і громадян Німеччини. Туристи відвідували його лекції в університеті у Берліні, а жінки йшли до синагоги, щоб послухати його гри на скрипці. Після того, як він на собі відчув нацистську дискримінацію, Ейнштейн почав публічно висловлюватися проти антисемітизму. Як і багато інших німецьких інтелектуалів, він покинув свій дім у 30-ті, очікуючи від нової влади найгіршого.

Віденський журналіст Теодор Герцль дізнався, що люди кричали "Смерть євреям" протягом суду над Дрейфусом. Герцль був євреєм, але не релігійним. Він втомився від антисемітизму та вважав, що євреї заслужили на власну державу. Це стало метою його руху: сїонїзму. Перша зустріч прихильників цього руху відбулася у 1897 році.

євреїв Росії та Східної Європи розпочали нове життя у Сполучених Штатах. Багато євреїв брали участь у російській революції та приєднувались до різноманітних соціалістичних рухів задля боротьби за рівні права. Це призвело до виникнення нового антиєврейського стереотипу щодо єврейської комуністичної загрози. Цей стереотип став одним з наймогутніших політичних міфів у Європі 20 століття. Та значна частина єврейських общин Імперії не брала участі у політичній боротьбі, а жила замкненим національно-релігійним життям. В 1911 р. в Києві Мендель Бейліс був звинувачений у вбивстві християнського хлопчика Андрія Ющинського з метою використання християнської крові на єврейську пасху. М.Бейліс був переляканий і боявся погрому, як і вся київська єврейська громада, яка на той час вже мала сумний досвід погромів. Бейліс не вбивав хлопчика, це зробили злочинці, що тоді мешкали у місті.

Та російська влада хотіла довести, що це був саме єврей, аби спровокувати антиєврейські настрої у суспільстві. Та цього разу можновладці зазнали невдачі. Бейліса захищала українська та російська інтелігенція Києва та всієї Імперії. У 1913 р. Бейліса виправдали. Він був врятований, а плани щодо київського погрому провалилися. Схожою була і ситуація зі справою Дрейфуса у Франції. Влада безпідставно звинуватила його у шпигунстві та державній зраді.

Завдання

1. Справа Бейліса

А. Чому саме на території Російської імперії на початку 20 ст. виникли умови для такої справи, як "Справа Бейліса"?

Б. Що, на твій погляд, сприяло рішенням судової влади виправдати Бейліса?

2. „Протоколи...”

„Протоколи сїонських мудреців” було видано багатьма мовами. У США автовиробник та впливовий промисловець Генрі Форд надрукував злісну антисемітську книгу „Міжнародне єврейство: найперша проблема світу” (1920), що базувалася на „Протоколах...”

Поясни „докази” цих „Протоколів...”. Для цього скористайся обкладинкою одного з таких видань книги (1937).

У 1939 р. розпочалася Друга світова війна. Нацистська Німеччина почала своє завоювання Європи. І повсюди впроваджувалися антиєврейські закони, схожі до тих, що вже були впроваджені в Німеччині.

Після Першої світової війни (1914-1918) Гітлер, як і більшість німців, був вражений втратами Німеччини. Борги були величезні. Німеччина мала віддати величезні простори земель. Гітлер намагався переконати народ, що винні у всьому євреї. Він був ладен воювати, щоб відвоювати втрачені землі. Одного дня Німеччина знову стане великою країною з сильним німецьким народом і без євреїв та інших "аутсайдерів".

Коли у 1933 р. націонал-соціалісти прийшли до влади, німецькі євреї одразу зіткнулися з дискримінацією та насиллям. У 1935 р. були прийняті нові "Нюрнберзькі" закони. Євреї більше не мали рівних прав з неєврейськими громадянами. Після 1938 р. їхні паспорти помічалися літерою 'J' і вони мали носити зірку. Євреїв швидко

ізолювали від решти населення. Так сталося в усіх країнах, окупованих Гітлером після 1939 року. До Другої світової війни у Львові мешкало 150000 євреїв. Під час війни у місті було створено гетто; майже всіх євреїв було депортовано до табору смерті Белжець та вбито. На території міста було засновано сумнозвісний Яновський концтабір. Там було знищено близько 200000 євреїв Західної України. Сьогодні у Львові мешкає менш ніж 2000 євреїв.

У 1941 р. німецька армія напала на Радянський Союз. З окупацією розпочалося масове вбивство єврейського населення. Нацисти зібралися втілити те, що вони називали "остаточним розв'язанням єврейського питання". Менш ніж за 6 місяців 700000 євреїв були вбиті так званими "айнзатцгрупами" та їх місцевими "помічниками". Євреїв вивозили з міст та сіл у ліси і розстрілювали. Протягом двох днів убивства у Бабиному Яру

Польська жінка, яку німці зловили за продаж товарів євреям. У Польщі будь-яка допомога євреям каралася смертю.

Анна Франк

Разом зі своєю родиною Анна Франк втекла з Німеччини до Голландії. Але коли Німеччина окупувала Голландію, родина Анни також була в небезпеці та була змушена переховуватися. Анна Франк вела щоденник. Найбільше вона описувала час свого переховування. Анна померла в концентраційному таборі Берген-Бельзен. Ось що написала у своєму щоденнику Анна Франк 9 жовтня 1942 року.

"Багатьох наших єврейських знайомих збирають в групи. Їх просто відвозять до Вестерборку, великого табору для євреїв у Дрансі, у вагонах для худоби... Вестерборк має бути жахливим... Ми думаємо, що більшість буде вбито. Англійське радіо каже, що їх вбивають газом. Можливо, це найшвидший спосіб померти."

Ліквідація Варшавського гетто, 1943. Німецькі солдати ведуть єврейських цивільних на Умшлагплатц.

загинуло більше 33 000 євреїв Києва. Масові вбивства айнзатцгрупами вважалися недостатньо ефективними. У 1942 році 14 високопосадовців та офіцерів СС зібралися на конференцію у Ванзее, біля Берліна. Вони детально обговорили план систематичного і тотального вбивства європейського єврейства у таборах знищення. Розпочалися депортації. Потяги, набиті євреями з усіх окупованих країн, направлялися до різних

таборів знищення. До кінця війни було винищено 6 000 000 єврейських чоловіків, жінок та дітей. Це неймовірне масове вбивство носить назву "Голокост", що означає жертвоприношення. Іноді вживається ще єврейське слово "Шоа", що на івриті означає "руйнівний ураган". Після війни деякі євреї намагалися побудувати нове життя у країні, де мешкали до трагедії. Інші залишили Європу і емігрували до США чи Палестини.

Угорські єврейські жінки та діти по прибутті до Аушвіцу-Біркенау чекають перед тим, як їх відправлять у газові камери. В таборі знищення Аушвіц-Біркенау на території Польщі було вбито більше мільйона людей. Абсолютна більшість жертв (90%) були євреями. Їх зібрали туди з усієї Європи.

Завдання

1. Прочитай цитату з щоденника Анни Франк. Запиши, що вразило тебе найбільше?

2. Якби ти міг вибирати між двома термінами "Шоа" чи "Голокост", який би ти використав? Чому?

Расизм – то справжній мій ворог

Ніколи більше Аушвіц

3. Аушвіц – ніколи більше
Подивися на цей плакат 2005 року.

A. Поясни, яке відношення має расизм до Аушвіцу.

B. Як тобі цей плакат? Поясни, як ти його розумієш.

Коли? Де?

Напиши причину міграції для кожного кольору.

А Євреї полишили Єрусалим у 70 р. н.е. тому, що

Б Євреї покинули Іспанію у 1492 р. тому, що

В Євреї оселилися у Польщі та Литві тому, що

Г Євреї залишали Східну Європу у 1900-х рр. тому, що

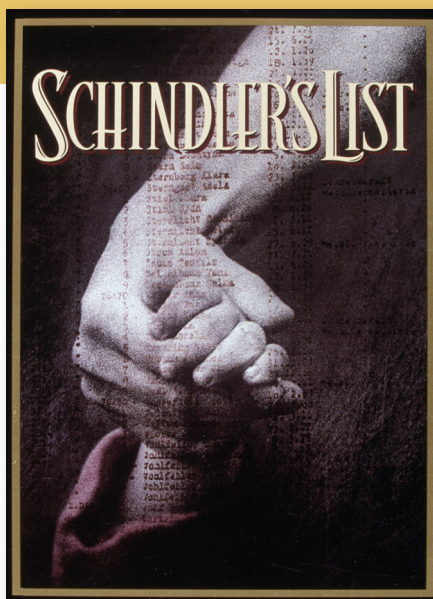
Інші літери

Тут ми пишемо, використовуючи слов'янські літери. Японські, китайські, грецькі та латинські літери виглядають інакше. Напиши своє ім'я на івриті, але врахуй, що голосні в цій мові позначаються окремими значками. Пиши справа наліво. Якщо ти знаєш інші алфавіти, то можеш їх також використати.

б	ב
г	ג
д	ד
х	ח
в	ו
з	ז
ч	ך
т	ט
й	י
к	כ
л	ל
м	מ
н	נ
с	ס
є	ע
п	פ
ц	צ
к	ק
р	ר
ш	ש
т	ת

Стівен Спілберг

Список Шиндлера

Режисер Стівен Спілберг вибрав для зйомок фільму "Список Шиндлера" Краків. Цей фільм показує, як протягом Другої світової війни Оскар Шиндлер спромігся врятувати сотні євреїв від смерті у таборах знищення. Спілберг згадує: "Вдома ми не були надто релігійними і їли кошерні страви лише з бабусею та дідусем. У мене не було друзів-євреїв. Я їй не дуже хотів знати, що я єврей. Я зміг створити "Список Шиндлера" лише тоді, коли перестав соромитися свого єврейського походження".

А. Що на плакаті вказує на тему фільму?

В одному з інтерв'ю Стівен Спілберг розповідав про свою молодість:

"Інколи діти називали мене та мою сім'ю "брудними євреями". Тепер я знаю, чому люди можуть повернутися проти тебе. Лише тому, що вони не знають тебе і не знають, що в тебе на думці."

Б. Чи згоден ти з цими словами? Чому?

Цей зошит є частиною більшого блоку навчальних матеріалів, що торкаються трьох основних тем:

1. Історія євреїв та антисемітизм у Європі до 1945 року;
2. Сучасний антисемітизм у сьогоденній Європі;
3. Упередження, дискримінація, расизм та антисемітизм.

Матеріали адаптовані для використання в школах декількох країн та доступні на державній мові кожної з країн-учасниць проекту. В усіх випадках матеріали готувалися Офісом демократичних інституцій та прав людини ОБСЄ та Домом Анни Франк у співробітництві з експертами кожної окремої країни.

OSCE/ODIHR

Організація з безпеки та співробітництва в Європі - це організація з безпеки, до якої входять 56 країн-учасників з Європи, Північної Америки та Центральної Азії. Її Офіс демократичних інституцій та прав людини підтримує ініціативи в сфері толерантності, протистояння дискримінації, прав людини та демократії. Додаткова інформація за адресою www.osce.org/odihhr

Дім Анни Франк

Дім Анни Франк зберігає схованку Анни Франк, де зараз розташовано музей. Дім Анни Франк займається поширенням ідеалів Анни, причому не лише у зв'язку з її життям та історією, але й з огляду на їх важливість для сучасності. Задля боротьби з сучасними формами антисемітизму, расизму, ксенофобії та для розвитку толерантності і поваги до інших організація втілює численні освітні проекти. Додаткова інформація за адресою www.annefrank.org

Український центр вивчення історії Голокосту

Український центр вивчення історії Голокосту працює з березня 2002 року. Він є неурядовою громадською науково-освітньою організацією. Був створений при Інституті політичних та етнопольових досліджень Національної академії наук України. Центр займається комплексними науковими та педагогічними дослідженнями в царині вивчення історії Голокосту, долі європейських євреїв у часи нацизму та Другої світової війни. Додаткова інформація за адресою www.holocaust.kiev.ua

Асоціація "Нова Доба"

Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін "Нова Доба" зареєстрована 25 квітня 2001 року у Міністерстві юстиції України. Асоціація "Нова Доба" діє з метою сприяння якісному розвитку історичної та громадянської освіти у вітчизняних навчальних закладах задля поліпшення процесу демократизації суспільного життя України. Є Всеукраїнською громадською організацією викладачів історії та суспільних дисциплін із 24 колективними регіональними членами. Асоціація "Нова Доба" представляє професійні інтереси педагогів із 24 колективних членів Асоціації з різних регіонів України. www.novadoba.org.ua

7 БАБИН ЯР

Вірш відомого українського поета Дмитра Павличка "Бабин Яр" (реквієм)

Похилений вітром осіннім,
Над Бабиним Яром стою.
Отця сивобрового бачу,
І брата, і матір свою.

Не тут вони тяжко вмирили,
Не тут вони зморені сплять.
Та їхні молитви й благання
В деревах десь тут шелестять.

Тут Київ та рід мій козацький,
Тут наша свобода в крові.
Над братнім усопшим народом
Ми молимося, мертві й живі.

Я бачу - то мамині сльози
Близкочуть на хвилях Дніпра,
Я знаю - моя Україна
Воскресне на поклик добра!

Завдання

1. Чому автор написав такий вірш?
2. Що він відчуває, стоячи на краю прірви Бабиного Яру?
3. Автор згадує про спільну молитву для всіх. Що він має на увазі?

Редколегія: Текст: Інеке Мок, Віллем-Петер ван Ледден (Дім Анни Франк) адаптація: Анатолій Подольський, Олександр Войтенко, Віталій Бобров переклад: Віталій Бобров
Друк: ДГВП «Зовнішторгвидав України» Дизайн: Карел Оостінг, Маттіас Е. Кайл, Руслан Руденко Фото: Ingrid Voorthuijsen, Hansel Mieth/Getty Images, Sony Pictures Home Entertainment, Camera Press/
Hollandse Hoogte, Bruno Barbey/Magnum/Hollandse Hoogte, Ruud van der Rol, AISA, BnF, Universitätsbibliothek Heidelberg, Jewish Historical Museum Amsterdam/collection J. van Velzen, Wiener Collection/
Elias Sourasky Central Library Tel Aviv University, Visual Presentation/Levi Strauss Company, Courtesy of the Archives/California Institute of Technology, E.M. Lilien/National Photo Collection Israel, AFS/AFI, Yad
Vashem Archive, Zbigniew Kosci, Bruno Press.

Ми намагалися зазначити усіх власників прав на фото в цьому виданні. Якщо Ваші права на фото не були відповідним чином згадані, будь ласка зверніться до Дому Анни Франк.

